

Олександр Корж
СПОГАДИ¹
ПЕРШИЙ ЕТАП²

У пошуках шляхів до газети «Пролетарська правда».- Знайомство з т. Коряком та Алешком.- Літвиступи в Люботині.- «Гранд-отель».- Літком.- Початок 1920 р.

Два роки я вже кохаюся у віршових фокусах. Але, виконуючи запально ці фокуси, я почав розуміти, що це не дуже цікаве заняття. Хотілося дебютувати. Але яким чином? Якими шляхами дістатися до газетного кону? Я став мріяти про Київ та Полтаву, припускаючи можливість існування української газети лише в цих містах. Проте несподівано це припущення мусив відкинути, коли одного дня мій брат приніс з сільревкому купу газет, і між ними трапилась, хоч і сумнівної вартості, одна українська. Вхопившись за неї, як за великої цінності знахідку, я по-перше кинувся відшукувати її адресу: Харків, Донець-Захаржевська, 8. Це була «Пролетарська правда»,³ орган УКП(б). Я зрадив до самозабуття, що українська газета є поблизу мого села, за 35 кілометрів, що мені зовсім тепер не треба думати про Київ чи Полтаву, і, перечитавши ще раз таку адресу, я перейшов до змісту цієї випадкової газети.

Пригадую, виділялось великими літерами прохання редакції надсилати до неї листи й різні документи небіжчика Гната Михайличенка.⁴ Також пригадую, зупинявся на статті за підписом Блюмштейн⁵ і думав, що от, мовляв, якийсь єврей володіє так хороше українською мовою. Закінчив тиражем і ще якимось невідомим для мене нумеруванням. Справа відшукування шляхів до газети перейшла на бік конкретних умов. І, недовго думаючи, я сідаю за стіл, беру паперу й переписую вибраного якогось прокламаційного вірша. Переписую чітко, ретельно, друкованими літерами. Переписавши, почав скомпонувати листа до редакції, до якого, признатися, мені довелося прикласти немало творчих мук, і який, нарешті, все ж таки вийшов приблизно в такій формі: «Ш. т. редакторе! Бажано було б бачити видрукованими оці мої рядки (якщо вони варті цього) на сторінках вашої шановної газети».

Це був, мабуть, сотий варіант. І листа, і вірша було ретельно згорнено й покладено в конверт для того, щоб на другий день, їдучи до школи в Люботин, захопити його з собою і кинути до поштової скриньки. Біля поштової скриньки, за найближчою участю пальців, було розраховано в такий спосіб: сьогодні вкинув, завтра - дійде, день - валятиметься, на четвертий одержить редакція, на п'ятий - буде видруковано. І певний свого розрахунку, купую на п'ятий день газету. Вірша не було видруковано. Але я не розгубився і поквапився всю вину скласти на пошту. Припустити можливість затримки листа на день і на два при тодішньому непевному залізничному рухові цілком було можливо. Проте вірша не було видруковано і на шостий, і на сьомий, і на восьмий день. Справа прилучалася до неприємних. В таких випадках деякі молоді автори ладні стрілятися, але ж я не збирався, хоча й був удосконаленим майстром з вибору пістолетів з використаних руйницьких патронів. Я тільки засумував трохи. Проте і сумувати довелося недовго: минуло тижнів зо два, і я з уст одного укапіста, мого вчителя (я тоді закінчував Люботинську вищу початкову школу) почув вельми приємну несподіванку:

- Корж, тебе кликано в Харків, в літературний комітет, з приводу якихось віршів.

Ці слова враз могли звеселити серце, вигнавши з його закутків неприхований смуток. Але ж... поїхати до Харкова... в літературний комітет... це ж, певне, стати перед очима редактора. Що я буду з ним говорити? Мені хоч і було 17 років, але я виглядав хлоп'ям, курчатком, і це робило мене нещасним. Мене брав, що називається, страх, я сам не відважувався їхати і став просити учителя «відвезти» мене до

¹ Друкується за виданням: Олександр Корж «Шуміти прошу листя» (вибране). Упорядник І.Лисенко. – Київ: «Рада», 2006 – С. 305 - 318

² У 1930 році в журналі «Нова генерація» О. Корж опублікував спогади про початок свого літературного шляху - «Перший етап». А повернувшись з заслання, поет вирішив дещо розширити ці мемуари, відтворити в пам'яті історію харківського літературного життя 1920-х років, безпосереднім учасником якого він був. Всі спогади О. Коржа складаються з п'яти частин: 1) «В отчому домі» (1903-1920), «Перший етап» (1920), «Зустрічі на літературному шляху» (1921-1930), «Примхи двох форту» (1930-1944), «Все прямо, прямо на восток» (1950-1955).

³ Автор, очевидно, помиляється: мова йде, мабуть, про газету «Селянська правда», бо «Пролетарська правда» виходила в Києві.

⁴ Михайличенко Гнат Васильович (1892-1919) - український письменник, громадський та політичний діяч.

⁵ Блюмштейн - справжнє прізвище Володимира Коряка.

Коряк Володимир Дмитрович (1889-1937) - український літературний критик, який, власне, «відкрив» О. Коржа в Люботині (1920 р.), запросив його в Харків до Літкому (прообраз Спілки письменників), де молодий поет «підчувався» літературного мистецтва. Коряк і вводив О. Коржа в літературу, перший публікував його твори, оберігав від негативних впливів на молодого поета, насамперед футуризму, хоча не завжди це йому вдавалося. І все ж, О. Корж зберіг про свого першого наставника найтепліші спогади, з якими читач може ознайомитися у цьому виданні.

Харкова і познайомити з ким треба. Учитель згодився, тим паче він мав зносини в культсправах з губнаросвітою і, здається, з цим же таки літературним комітетом.

Словом, учитель щодо цього був «локальний», і я одного прекрасного березневого дня з усім своїм поезійним вантажем опинився перед очима В.Коряка... Блюмштейна.

- Оце вам і є той самий Корж,- представив мене учитель.

Я, певне, з переляку не міг зафіксувати в пам'яті деталей цієї аудієнції. Пригадую, що В. Коряк дзигною завертівся біля мене, вихопив з рук вірші, щось хутко говорив, так хутко, що я мало розібрався в його словах, а тому весь час червонів. Потім він відібрав кілька віршів і поклав до своєї папки, а решту повернув мені назад і сказав наспіх:

- Підете до губнаросвіти, відшукаєте там т. Алешка, залишите йому ці вірші і взагалі перебалакаєте.

По цьому він схопив чорненького капелюшка й намічував зникати. Нам з учителем нічого не залишалось, як іти відшукувати таємничого т. Алешка.

- Оце є Корж, що... - відрекомендував мене учитель уже й т. Алешкові.

Алешко:

- Ага, чув, ну що, вірші принесли?

Я подав решту віршів.

- Гарзд... може, що використаємо... варто було б сходити до т. Коряка ще...

- Були вже...- разом відрапортували ми з учителем.

- Ага... гарзд... Петніков! - гукнув Алешко у двері до другої кімнати.

Останній з'явився.

- Знаюся: молодий пролетарський поет Корж.

Я отетерів. Отетерів не від того, що т. Алешко знайомив мене з т. Петніковим,⁶ - останній не був для мене відомий як поет,- мене приголомшило Алешкове відрекомендування, і я ледве стояв на ногах. Але сяк-так уляглося. Петніков, очевидно, мало цікавився «молодим пролетарським поетом», знову пішов до залишеної кімнати, учитель теж кудись зник, і я охолонув. Алешко взявся за читання моїх віршів, потім він затулав ногою, замахав рукою, і я не без цікавості чекав, що буде далі.

- У вас того... місцями розмір не витриманий,- зауважив мені т. Алешко.

І я зрозумів тоді маніпуляції його руки. Але чомусь не згоджувався з зауваженням т. Алешка, доводив витриманість розміру в даному вірші і взагалі, набравшись сміливості, почав виявляти себе як людина, яка компетентна у віршових справах, а кінець-кінцем-закінчилося тим, що Алешко похвалив мене: мовляв, такі вірші для початкуючого поета - це рідкість.

Добре. Похвальні слова ще невідомого тоді для мене Алешка мали просто таки щось спільне з лаврами. З гордістю я крокував вулицями Харкова на зворотному шляху до вокзалу і чомусь, мов собачка, ще забігав наперед учителя. Вивіски магазинів, різні написи рябіли в моїх очах рядками якоїсь дивної поеми. Я був закоханий у себе, в день, в місто, словом - у мені прокинулася пиха «глаголом жгущего сердца людей».

Того ж дня ми привезли з учителем до Люботина купу афішок, одержаних у губнаросвіті. В афішах оголошувалося про літературно-вокальний виступ, що його влаштовує губнаросвіта для люботинського робітництва. Виступ мав відбутися за участю тт. Коряка, Алешка, артиста І.Юхименка⁷ та інших, і цими ж днями. Зрозуміло, як я був зацікавлений цим виступом. Чекати довелося недовго. На третій чи четвертий день прибули до Люботина харківські гості. Загук гудок, і з привокзальних посьолків і з околиць посунуло робітництво до вагонних майстерень. Хутко приміщення наповнилося людом, і виступ було розпочато.

Між харківськими гостями я був уже «своїм» і мав щастя бути «запрошеним» до участі. Літературна частина виступу складалася з таких елементів: В.Коряк зачитав доповідь про сучасну пролетарську поезію; погано пригадую зміст цієї доповіді, і тільки чомусь урізався в пам'ять наведений не то як зразок чогось, не то як протиставлення чомусь цей вірш з Лермонтова:

Графиня Эмилия

⁶ Петніков Григорій Михайлович (1894-1970) - російський поет, який на той час жив у Харкові, працював у Літкомі. Як дізнаємося зі спогадів, О. Корж був з ним особисто знайомий, знав його поезію, а пізніше навіть друкувався на шпальтах одних видань. Петніков взагалі був у дружніх взаєминах з українськими літераторами (наприклад, з М. Йогансенем), перекладав їхні твори російською мовою.

⁷ Юхименко Іван (1892-1941) - український актор, режисер і педагог. Працював у харківських театрах, а також у театрах Дніпропетровська та Одеси. З 1937 р.- актор Харківського театру Революції. З О.Коржем познайомився ще 1920 року в Люботині під час літературного вечора. Був репресований і, за деякими даними, спалений більшовиками на Куп'янщині разом з В.Свідзинським та О.Сорокою.

белее, чем лилия;
стройней ее талии
на свете не встретится,
и небо Италии
в глазах ее светится;
но сердце Эмилии
подобно Бастилии.

Артист І.Юхименко продекламував «Каменярі» І.Франка, хтось із жіночого персоналу «Ударом зрушив комунар» Еллана і «Ріємо, ріємо» Чумака.⁸ В. Алешко зачитав, здається, уривок з поеми «Димарі в квітниках», я - якогось громогласного вірша, що ним «сенсаціював» робітничу аудиторію, а особливо В.Коряка. Останній потиснув мені щиро руки і мало не погладив по головці отакого розумного хлопчика.

І ось тут, за кулісами концертно-митингових підмостків, у приміщенні люботинських вагонних майстерень, накреслилось моє літмайбутнє. В.Коряк запропонував мені їхати до Харкова, і їхати негайно, хоч би й укупі з ним. Він, очевидно, покладав надії на хлопця, і з мого боку не погоджуватися на таку пропозицію було б цілковитим непорозумінням. Ще гаразд не вияснивши мети, чого «їхати», я з радістю поквапився дати згоду, тим паче з школою допіру розквитався. Був квітень.

Всупереч умові їхати до Харкова вкупі з В.Коряком, мені, на превеликий жаль, довелося їхати самому, хоч і того ж таки ранку. Причина цьому полягала в тому, що ми не умовилися, яким потягом їхати. Але у всякому разі мені не могло на думку спасти, що харківські гості заставляють себе куражити рано і поквапляються від'їхати першим, робочим потягом. І хоч я прийшов на вокзал ще до відходу першого потягу, проте ж сів на другий, який відходить по годині після першого. Стояв на відкритому тамбурі й, проводячи очима переповнений вщерть робочий потяг, що відходив від станції, я раптом розгубився: за бильця тамбуру, стиснутий з усіх боків, стояв мій доброзичливий В.Коряк. Він, на щастя, мене помітив, впізнав, махнув рукою і, певне, прочитавши в моїх очах розгубленість, догадливо кинув з віддаляючого тамбуру:

- Гранд-отель, 23. Літком.

У літкомі.- Реєстратор.- Знайомство з літжиттям.- Мої перші вчителі.- Елегантний брюнет, або відомий поет Семенко.- Літкомівська діяльність.- Відвідувачі літкому.- Семен Родов.- Дні й місяці.

Відтак - я в літкомі. Його штат, що складався тоді з двох посад - голови (В.Коряк) і секретаря (Т.Г.), збільшився ще на одну - реєстратора. Без цієї мудрої посади літкомові, очевидно, ні в якому разі не можна було обійтися, так само, як возові - без п'ятого колеса. Озброївши мене журналами вхідних і вихідних паперів, секретар хутко ознайомив з таємницями реєстраторства, проте В.Коряк зауважив, що мене зовсім узято не для служби, а для того, щоб тут «підучався». Служба - це так, для хліба. Та як би там не було, я, по-перше, служив: ретельно нумерував вхідні та вихідні папери, ну а через те, що їх було дуже й дуже мало, то в план моєї роботи ще входило й переписування В.Корякові різних рукописів, як його власних, так і чужих.

У розумінні «підучування» нічого певного не було, але ж мушу зазначити, що я принаймні почав знайомитися з літжиттям. Одного травневого дня секретар літкому товаришка Г., мрійно нюхаючи свіжу рожу, між іншим, звернулася до В.Коряка:

- А чи правда, т. Коряк, що до Харкова приїхали Олесь⁹ і Семенко?

В. Коряк, не відриваючись від роботи, буркнув:

- Про Олесья не знаю, а Семенко приїхав.

На цьому розмова й закінчилась.

Мене ж ні Олесь, ні Семенко не цікавили, так само, як не цікавив би ще якийсь Тичина. Я зовсім не домислював, що розмова йде про поетів. Моє знайомство з українською поезією, взагалі літературою як сучасною, так і минулих часів, тоді було дуже поверхове. За винятком дечого з Шевченкового «Кобзаря» (у виданні журналу «Пробуждение», як безплатний додаток до цього ж таки журналу) мені анічоґісінько

⁸ Чумак Василь Григорович (1901-1919) - український поет, творчість якого О. Корж добре знав і неодноразово згадував про нього.

⁹ Олесь Олександр (1878-1944) - український поет, один з найвидатніших наших ліриків 20 ст., який збагатив нашу поезію новими мотивами та образотворчими засобами, надавши першорядного значення інтимній ліриці, вирвавши її з невиразних перспектив української побутової пісні. Одним з перших він звернув особливу увагу на техніку віршування і перший подав досконали зразки музичності вірша. Жовтневий переворот 1917 року породив у нього чимало сумнівів, а також страху і привів його до еміграції, де поезія О. Олесья уже не мала такого значення і високої оцінки, яку вона мала на Батьківщині. Після майже півстолітнього забуття вона повертається до свого читача.

не доводилось читати. Звідси, можливо, дехто покvapитьсь зробити висновок, що першим моїм учителем був Шевченко, але це далеко не так.

Роль «учителя» ні в якому разі не могла припасти на долю великого земляка. Я не збираюся стояти вперто на тому, що в мене, мовляв, не було вчителів - вони були. Мій потяг до поезії, правда, хоч і не з'ясувався будь-чийм впливом, але ж невдовзі за тим, як я вперше взявся за перо, мені прийшли на допомогу два російські поети. Це були Кольцов і Нікітін, під чий впливом до деякої міри я і перебував у «передліткомівському періоді». І вірші писав на кшталт: «Сяду я за стол» або «Вырыта заступом яма глубокая». Але Корякові слова «зараз так не пишуть» були смертельним присудом над цими мотивами.

Того ж таки дня, як секретарша мрійно нюхала рожу і зацікавилась була Олесем, мене, між іншим, Коряк попередив:

- Зайде сюди відомий поет Семенко. Перепишете кращі вірші на рецензію.

Я моментально відсунув журнали вхідних та вихідних паперів і поліз до скриньки, де був склад мого «повного зібрання творів». Вибрані вірші було чистенько переписано й покладено до окремої в столі шухляди.

На ранок, позираючи раз у раз на двері, я став вичікувати на хвилину приходу мого судді. Відвідувачів до літкому приходило чимало, але я безпомилково вгадував, що між ними немає Семенка. Але ось у дверях з'явилася елегантна постать з люлькою і ковінкою, простоволоса, що дало змогу зразу віднести її до брюнетів і переконатися в поетичності шевелюри цього брюнета. Я завмер: Семенко, і відчув, як до моїх ушей торкнулося незримо полум'я. І я вгадав: це був Семенко. Але відомий поет так мало приділив часу своїм одвідинам, що В.Коряк не встиг мене представити, навіть не встиг перекинутися словом-другим, тільки й кинув: - Куди, Михайль? - коли той мовчки скеровував свої кроки до дверей. Елегантний брюнет щез, і мені стало прикро. Сердився я і на В.Коряка, що не міг нічим зацікавити хорошого брюнета, сердився і на брюнета, що покvapився стушуватися, сердився і на себе, що не міг як-небудь нагадати про свою присутність: хоч би кахикнути було або що. Словом, на цей раз не судилося мені познайомитися з відомим поетом, і я дурно переписував так старанно вірші.

Ішли дні літкомівського трудівничого життя. Літком робив своє діло, його роботи не можна було не помічати, бо літком - це був В.Коряк, а останній на моїх очах, як заведена машина, працював невтомно, до самовідданості. В ті убогі на українську нову літературу часи якась маленька брошурка, видана літкомом на грубому синьому або сірому папері, була вже великим досягненням. На першому місяці мого перебування в літкомі останній видав такі книжечки: «Револуція» В.Чумака - поезії, «Громодар» В.Алешка - поезії, «Веснянки» - збірник, «Вони» - драматичний етюд Г.Хоткевича, потім «Револуційні поезії» - збірник і інше, і інше. Взагалі літком мав репутацію поважної установи. Щоденні відвідувачі говорили про це. Тут бували гості і з Москви, і з Вірменії, і з Кобеляк, і з усіх усюд. Якимсь проїздом на Кавказ літком ушановували своїми відвідинами члени московської «Кузницьі» - Александровський,¹⁰ Герасимов,¹¹ Родов.¹² Або як - «проїздом до Москви» - вірменська поетеса Шушанік Кургінян¹³ і багато-багато інших смертних.

І мені у відсутності В.Коряка часто-густо доводилось виконувати обов'язки довідкового бюро.

- Товарищ Коряков сегодня будет?
- Товарища Накорякина можно видеть?
- Всеукраинский отдел искусств здесь?

- Хто тут, що... - а далі красномовно говорив рукопис, витягнутий з кишені. Це був який-небудь товариш з периферії на прізвище Олесь Квітчасто-Карий зі своєю «пієсою».

І я, розуміється, мусив щось відповідати на всі запитання. Цікавий був Семен Родов. Властивостями свого темпераменту він з першої зустрічі справив на мене враження. Зсунувши по-люмпенському на

¹⁰ Александровський Василь Дмитрович (1897-1934) - російський поет. Належав до Пролеткульту, потім входив до літературної групи «Кузница». Його лірика була позначена героїкою революції, громадянської війни, запереченням старого світу. Зазнав впливу С. Есеніна.

¹¹ Герасимов Михайло Прокопович (1889-1939) - російський поет. Належав спочатку до Пролеткульту, потім входив до літературної групи «Кузница». Для його поезії характерна тема класової боротьби. Оспівував працю робітників у абстрактних, гіперболічних образах. В період культу особи Сталіна був репресований. Реабілітований по смертно.

¹² Родов Семен Абрамович (1893-1968) - російський поет, літературний критик і перекладач. Автор цілого ряду збірників поезій та поем. Був одним з теоретиків «лівого напостовства», виразником його сектантських та вульгаризаторських тенденцій. В останні роки чимало перекладав, в т. ч. і з українських поетів.

¹³ Кургінян Шушанік (1876-1927) - вірменська поетеса, твори якої були пройняті революційним пафосом, закликали до тісного зв'язку пролетаріату з селянством. Була одним з зачинателів вірменської пролетарської поезії.

потилицю верхню частину кепки, він цим самим давав змогу красномовніше викреслюватись над козирком п'ятикутній зірці. «Одразу видно, що пролетарський поет», - зауваження секретарші літкому було слухним і характерним щодо особи т.Родова. Метушливий, розв'язаний у руках, цей поет щось із тиждень вештався в межах літкому. Літком, пригадую, намічав видавати його книжки - «Песни» і «Две поэмы».

Одного разу, за раннім чаєм, у літкомі, крім мене, не було нікого. Забіг С.Родов.

- Здравствуйте, товариш Корж!

По тону вітання можна було судити, що він цього ранку мав оптимістичний настрій. Хутко розстібнувши портфеля і порившись у ньому хвилину, він дістав Алешків «Громодар», напевне, тільки-но подарований авторам. Потім заговорив:

- Удивительно, как легко поддаются переводу украинские стихи на русский язык!

І для ілюстрації, розгорнувши книжку, т. Родов навів уривок:

Над полем дим росте й міцніє,
З огнями разом дзвін мечів...

І тут же хутко, без найменших зусиль, переклав:

Над полями дым растет и крепнет,
С огнями разом звон мечей...

Задоволений, таким чином, удатним «легким» переюіадом, він не спинився на цьому і навів ще й другий уривок:

Палає схід. А за тернами
На рівних далях золотих...

І так же хутко переклав:

Горит восток. А за тернами
На ровных далях золотых...

І я, розуміється, мусив погодитися, що «украинские стихи» дійсно «легко поддаются переводу на русский язык».

Йшли дні й місяці. Давно літком залишив стіни Гранд-отелю і запасів місце в іншому приміщенні, технологічному інституті. І тут він устиг «облітературити» уже четверту кімнату. Ганяли його, бідолашного, мов зайця, аж поки не загнали у найвіддаленіший куток, де півкімнати було завалено студентськими робочими столами й стільцями. Щоб дістатися до нього, треба було пройти цілу низку «о», а саме: тео, ізо, музо. Проте згодом цей віддалений, напівтемний куток став мені миліший за всі інші кімнати, які він посідав. У цьому пам'ятному куткові трапилася незвична щодо мого життя подія, а саме: я перекинувся вверх ногами своїм поетичним еством і втер носа своєму «учора».

Але про це трохи далі, а зараз повернуся назад. Мовивши, що йшли дні й місяці, я цим самим зовсім не збирався говорити про пересування літкому, я мав на меті указати, що з мене ні чорта не виходило. В.Коряк хоч давав іноді дещо прочитувати, але надто скупко. Давані ним книжечки перераховую: «Романтизм и реализм в европейской литературе XIX в.» Когана, «Индустриальный мир» Гастева і щось по версифікації (Смаль-Стоцького). Видана літкомом книжечка віршів Чумака (не згадуючи вже Алешка) не дала мені користі ані на макове зерно. Всуміш з реєструванням вхідних та вихідних паперів і переписуванням В.Корякові рукописів я строчив потроху вірші й вичікував усе на будь-чию справедливу рецензію. Видрукувано було поки що одного віршика «Лани», написаного спеціально для В.Алешка («Селянський будинок» - журнал-газета за червень 1920 р.), другого було дано до друку в журнал «Зорі майбутнього», що тоді формувався.

Кінчався липень. Відомий поет Семенко не шез безповоротно. Він мав ласку ще раз завітати до літкому й на цей раз покласти початок тісніших стосунків з останнім. Так принаймні його присутність можна було констатувати вже кілька разів на тиждень. Але все плине, а тому за цією істиною, чому ж не може уплинути несподівано за межі артистичної установи і прекрасний брюнет, поет відомий, з творів якого я ще хоч і рядка не читав, але ж інтуїтивно відчував, що це не тільки відомий, але й великий поет. Отже, на цей раз я був спритніший і поквапився підсунути В.Корякові три віршики, наспіх змайстровані й далеко до діла неопрацьовані. В.Коряк, очевидно, згадавши свій давній намір, зараз же взяв піваркуша паперу і, поклавши всередину вірші, написав на ньому: «Семенкові на рецензію».

Минув день чи два - і я мав першу рецензію на свої поетичні вироби. Розворот знайомого піваркуша говорив: «На жаль, усі вірші написано в старій манері. Гадаю, що друкувати можна лише (назва). Останній вірш (назва) подає деякі надії, але він зовсім ще не оброблений, не обдуманий в інтерпретації», Михайль Семенко. 29.VII.1920.

Я замислено дивився на літеру «о», що скочувалася вниз по діагоналі «к» в слові Семенко (властивість підпису). Потім подумав, що присуд не з суворих, що жити ще можна і, само собою,

(залишивши стару манеру) продовжувати писати вірші. І я поліз до шафи за папером. Паперу ж на полицях, на жаль, не знайшлося, а натомість до рук спіймалася досі не помічена невеличка книжечка, на якій я не без зацікавлення зупинився і, доклавши певних зусиль, розшифрував її мудру назву:

Михайль
Семен
коп'єро мертво
петлює.

І дивна річ. Тремтячими руками я міцно стиснув цю феноменальну книжечку, ще анічогісінько не знаючи про її зміст. Мені здалось, що тримаю талісман, а тому, щоб часом хто не здумав перейняти його до своїх рук, знайшов за краще свій скарб ретельно заховати до кишені.

Кому належав цей п'єро - мені було невідомо. Може, В.Корякові, а може, К. Німчинову,¹⁴ що тоді посідав місце секретаря. Якщо ж це була власність літкому, то залишилось дивуватися: яким чином я не міг помітити цієї книжечки протягом місяців? А проте чи не однаково, кому належала ця книжечка, я її на місце не збирався класти. І наробив потім п'єро тарараму. Я скрикнув «еврика», перекинувся вверх ногами поетичним єством, помножив любов до життя на 2 і став справжнім сучасним поетом. П'єро порадив писати такі вірші:

Я сьогодні ітиму по Лібкнехта вулиці
з Пушкінської заверну якраз до Укрости:
там завжди народу багато тулиться,
читаючи нові вісті
з фронту.
І, як інші, задеру голову вгору
і зацікавлюсь, як воно там
у Сиваші.
Знаю, спинюся на радісній думці:
скоро
буде
Сиваш
нашим.

(VIII.1920, рецензія Я.Мамонтова:¹⁵ «Ні думки, ні настрою, але зміст свіжий»)

Після першого ознайомлення з «П'єро мертвопетлює» я підсунув В.Корякові ще цілий пучок віршів і мав другу рецензію М.Семенка. Прорецензовані, кожен зокрема, вірші скрашувалися такими приємними написами: «гарно», «дуже гарно» і навіть «прекрасно» (Мих. Семенко, 10.VIII.1920, Харків) - і знову «о» скочувалось по діагоналі «к»).

Але В.Коряк анітрохи не був задоволений цією рецензією. Він заїкнувся: вірші подекуди написані під Семенка, а той людина хитра й заохочує... А тому, щоб мати цілком «безсторонню» оцінку, схопив прорецензовані вірші й з ними поцинбалився до Я.Мамонтова. Останній своєю курйозною переоцінкою зменшив вартість деяких віршів. І Коряк, очевидно, заспокоївся. Червоним по білому написано: «Ні думки, ні настрою», «Помилки проти музичності підкреслено в тексті» і т.і. Правда, було й так: «нічого», «хороший ритм», «форма поезії добре передає її зміст». Останнє зауваження стосується вірша, що його початок наводжу:

Я байдужісінький став до всього
забер усе хам.
Я більш не прагну собі нічого,
а є що - і те віддам.

Автор «П'єра» ретельно продовжував навідуватися до літкому. Невдовзі після рецензування вдруге моїх віршів він несподівано для мене зупинився біля мого реєстраційного столу:

- Ви Корж?
-Я.

З короткої розмови він, між іншим, довідався про мій вік, а я, в свою чергу, знайшов про зручне довідатися про його вік: 17 - 27.

- О, багато вже,- зауважив Семенко щодо моїх років.
- Багато? - чомусь перепитав я, а потім моментально зрозумів, що мені дійсно вже багато...

¹⁴ Німчинов Кость Тихонович (1899-1937) - український мовознавець. Працював разом з О.Коржем в Літкомі, прихильно ставився до його поезії. У 1937 році був репресований і знищений.

¹⁵ Мамонтов Яків Андрійович (1888-1940) - український поет, драматург і театральний критик. Рецензував ранні поезії О. Коржа.

Так зав'язалось наше прекрасне футуристське знайомство. І я занотував тоді в серці, що Семенко не тільки «відомий поет», але й прекрасна людина, якими, на жаль, дуже бідний світ.

Після особистого знайомства з М.Семенком я остаточно просякнувся футуристичним духом. П'єро імпульсував подвійною силою, і мої ніжні любі перші вчителі - славетні вороніжці - все віддалялися й віддалялися в туманну далину віку. І прийде ж у голову мені написати отакі рядки:

Я ходжу вельми скоро,
за півгодини низку кварталів проходжу,
в мені двигтять сила автомобільного
мотору.
І я збиваю з ніг
перехожих.
І я нікому ніколи не кажу: пробачте,
звик до того, що величають мене ідіотом.
Гордий мчусь і тільки чую, як плачуть
тротуари під моїми непомірно-великими
англійськими ботами.
VIII.1920

П'єро зробив своє діло. Я збагнув, що перед словом постали нові завдання, і разом з тим відчув під собою твердий, цілинний ґрунт поетичних можливостей. Написавши «Степ» (IX. 1920), я міг би сказати В. Корякові приблизно так: дорогий Коряче, ваше завдання виконано - я «підучився» і так само міг, би спокійно покласти в шафу зовсім непотрібну книжечку «П'єро мертвопетлює», але чомусь я її не поклав.

Розвал літкому.- К.Німчинов і його офіцерський котелок.- Університет.- Профшкола ім.Сковороди.- Голодна зима.- «Флюгер».

Як завжди: після перемоги - поразка, після радості - печаль, після піднесення сил - упадок, так після діяльності літкому - його цілковита бездіяльність. Ця бездіяльність в його стіни підкрадалася поволі. Спочатку В. Коряк часто-густо почав кудись відлучатися, залишаючи заступником якогось т. Злобного, який був далекий від курсу справи і мало цікавився нею. Потім заступника не стало видно. Літком (взагалі весь Наркомос) було із ХТІ переведено в інше приміщення. Тут він, що називається, насправді безнадійно ослаб. Ні В.Коряка, ні його заступника не стало видно цілими тижнями. Єдиною працюючою людиною в літкомі лишився секретар К.Німчинов (тоді студент останнього курсу Харківського університету). Для мене зовсім уже не було роботи. Ніяких «вхідних» не приходило, «вихідних» не виходило й переписувати не було чого. Сидів і малював чортиків то на столі, то на пресі. Для К.Німчинова залишалися ще якісь переклади. А коли і їм виходив кінець, то літкомівські двері все частіш і частіш почали лишатися на замкові, і вийшло, що з літкомом перестали уже й рахуватися. Бувало, часом безцеремонно якась драмсекція чи то підсекція заповідала літкомівську кімнату, і коли ми з К.Німчиновим навідувалися, то нам авторитетно-нахабно заявляли:

- Здесь делает заседание драмсекция.

Або:

- Просим выйти.

На тобі! Дожилися. І ми з Німчиновим (він таки з портфелем, а я просто з огульчанським ліщиновим кийком) десь тулилися в коридорі на вікні, чекаючи, поки вийдуть з кімнати непрохані гості.

Гості виходили, й ми поспішно займали тоді столи і чимсь таки займались. Я, наприклад, годинами розглядав дуже зручний офіцерський котелок, що належав К.Німчинову, в якому він одержував свій обідній пайок. Цей котелок я не раз спокутувався сцибрити, але все-таки поважав К.Німчинова, і котелок продовжував красуватися в шафі. Німчинов займався чисто особистими працями. У нього все-таки була перспектива: не літком, так університет. У мене ж лишився один огульчанський кийок.

Це було назірно, і К.Німчинов одного дня зупинився на моєму становищі.

- Знаєш що? Вступай до університету,- порадив мені він і тут же, поклавши свої папери в портфель, категорично додав:

- Збирайся, підемо!

Я зібрався. Заперли на ключ двері й пішли. На наше нещастя, канцелярія університету була закрита, але це нічого, заяву можна подати й завтра, а сьогодні як майбутнього студента К.Німчинов повів мене скрізь по університетських аудиторіях, знайомив з приміщенням. Попадалися на очі в окулярах дідусі-професори.

Не сподобались в коридорі вікна, скидалися чомусь на тюремні. Мене охопив сум, і в душі анікрихти не прокидалося радості за майбутність студента. Університет зробив на мене гнітюче враження, війнуло затхлістю, книжковим порохом, мертвою мудрістю. Я почав смикати Німчинова й прохав поскоріш

вивести мене на волю. Рішуче йому заявив про своє небажання тут вчитися і давав на це псевдопричини: по-перше, я, мовляв, тут буде трудно для мене, а по-друге... просто сюди не хочу. Німчинов здвигнув плечима, але все-таки, піклуючись про мене, порадив зайти з ним ще до однієї навчальної установи, а саме: профпедшколи ім. Г. Сковороди (пізніш педкурси, ще пізніш - педтехнікум). Тут мені здалося вільготніш, і я того ж дня подав заяву про вступ.

З тиждень ще офіційно навідувався до літкому, а там - почалися навчання в школі. З зароблених у літкомі грошей я не стратив ні копійки (жив на немудрі кошти батьків-селян), і таким чином за літо мені пощастило зібрати 31 тисячу карбованців. За ці гроші я купив на Благбазі солдатські боти, що в них і виходив зиму до школи (ще й на другу лишилися).

Відвідуючи школу, я все ж таки (уже неофіційно) навідувався до літкому. У ньому на цей час не було вже Німчинова. Всіма справами завідував В.Алешко. В один з таких «наскоків» в літкомі я знову зустрівся з М.Семенком, якого трудно було й упізнати: стрижений, в обмотках, в пальті, здається перешитому з англійської солдатської шинелі. Він складав з бездіяльним уже літкомом угоду на свої «Наївні поезійки», які довго валялися на столі літкому, і я опісля переглядав їх рукопис. Пригадується, приблизно, такий вірш, здається, ним і починалася книжка:

Полетіли журавлі, журавлі,
несіть щастя і мені, і мені...

М. Семенко запитав, чи немає у мене нових віршів. Я дав йому свіжий «Степ», забалакались. Між іншим, порадив скласти збірку віршів, мовляв, можна буде видати.

Підходила зима. Голодна зима 1920-21 років. Цокотів Алешко зубами в нетопленій кімнаті літкому, а я в свою чергу цокотів у школі. Всюди чулась розруха, порожнеча, голод. Я або перебував дні й ночі напівголодний у холодному інтернаті, або на цілі тижні виїжджав на село й займався готуванням книжки. Книжку незабаром було виготовлено й віддано на перегляд Семенкові. Книжечку на 32 сторінки - вірші за 1920 рік під назвою «Флюгер».

- «Флюгер»... А знаєте, мені подобається назва,- сказав Семенко, тримаючи книжечку в руках,- хоч і ляяти будуть, так що ж - «Флюгер».

Я, посміхаючись, задоволено вертів у руках незмінний огульчанський кийок. Це було в кінці грудня 1920 року, в редакції газети молодих «Вістей», в кабінетах Юзефовича, на чийому будинку ще висіло напівзірване: «Южный край». Семенко займав тоді посаду секретаря «Вістей». За цією зустріччю, що відбулася тут з ним, наступила потім неприємна, тяжка розлука, яка тривала не місяці, а довгі роки. Книжечка ж «Флюгер» здобула широку популярність в рукопису ... серед голодних мишей Держвидаву.
1930